

مبارزه با مفسد مالی
در
قرآن و نهج البلاغه

محمد مظفری نیا

سرشناسه: مظفری نیا، محمد، ۱۳۶۸
 عنوان و پدید آورنده: مبارزه با مفاسد مالی در قرآن و نهج البلاغه / محمد مظفری نیا.
 مشخصات نشر: قم، آبات ۱۳۹۹
 مشخصات ظاهری: ۱۰۰ صفحه
 شابک: ۳ - ۰۰۰ - ۷۳۷۰ - ۶۲۲ - ۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: امور مالی - فساد - جنبه‌های مذهبی - اسلام
 رده‌بندی کنگره: BP ۱۰۴
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹
 شماره کتاب شناسی ملی: ۶۱۹۵۱۱۸

انتشارات آبات

۰۹۱۰۷۷۱۷۱۸۷

شناسنامه

عنوان کتاب:..... مبارزه با مفاسد مالی در قرآن و نهج البلاغه
 نویسنده:..... محمد مظفری نیا
 طرح جلد و صفحه آرایی:..... سید جواد حائری
 ناشر:..... آبات
 تیراژ:..... ۵۰۰ جلد
 قیمت:..... ۱۵۰۰۰ تومان
 نوبت چاپ:..... چاپ اول / ۱۳۹۹

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است

فهرست مطالب

۷	 مقدمه
۸	 اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	 پیشینه موضوع تحقیق
۹	 تعریف فساد
۱۰	 تعریف مبارزه
۱۰	 تعریف مال
۱۱	 تعریف فساد مالی

فصل اول

زمینه‌های شکل‌گیری و رواج مفاسد مالی از نگاه قرآن و نهج البلاغه

۱۵	 گفتار اول: زمینه‌های بینشی شکل‌گیری و رواج مفاسد مالی
۱۸	 گفتار دوم: زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و ... در رواج مفاسد مالی
۲۴	 گفتار سوم: پیامدهای فساد مالی
۲۴	 ۱- رواج تبعیض طبقاتی
۲۶	 ۲- انحراف فرهنگی و اخلاقی
۲۸	 ۳- رواج فقر و بدبختی
۳۱	 ۴- نداشتن آسایش در آخرت
۳۲	 ۵- ضعف نظام سیاسی و زمینه‌سازی سلطه بیگانگان

فصل دوم

راه‌های پیش‌گیرانه در مبارزه با فساد مالی از نگاه قرآن و نهج البلاغه

۳۷	 گفتار اول: تقویت بنیه اعتقادی کارگزاران
۳۷	 الف: تقوای کارگزاران
۴۰	 ب: دل‌بسته نبودن به دنیا و اعتقاد به معاد

- گفتار دوم: جلوگیری از امتیاز دادن به اطرافیان و نزدیکان..... ۴۴
- گفتار سوم: شفاف‌سازی..... ۴۹
- گفتار چهارم: لزوم آموزش و تربیت کارگزاران..... ۵۱
- گفتار پنجم: انتصاب کارگزاران شایسته و کارآمد..... ۵۴
- ۱- فرهیختگی:..... ۵۶
- ۲- پروا پيشگی:..... ۵۷
- ۳- تجربه کاری:..... ۵۷
- ۴- باحيایي:..... ۵۸
- ۵- پاکی و صلاحیت خانوادگی:..... ۵۹
- ۶- سابقه مسلمانی و دل‌بستگی به آن:..... ۶۰
- ۷- امانت‌داری:..... ۶۱
- ۸- کارآیی و تأثیرگذاری:..... ۶۳
- گفتار ششم: تأمین مالی کارگزاران..... ۶۵

فصل سوم

راه‌های درمانی در مبارزه با فساد مالی از نگاه قرآن و نهج البلاغه

- گفتار اول: امر به معروف و نهی از منکر..... ۷۱
- گفتار دوم: نظارت و کنترل دقیق در جامعه..... ۷۹
- گفتار سوم: برقراری عدالت در بین اقشار مختلف جامعه..... ۸۶
- گفتار چهارم: توبیخ، برکناری و مجازات کارگزاران فاسد..... ۹۰
- فهرست منابع..... ۹۷

مقدمه

فساد مالی به عنوان معضلی بزرگ در جوامع است و در جامعه ما آثار زیانباری برجا گذاشته است و همچون موریه‌های ریشه‌های محکم نظام را می‌خورد و منافع ملت را به خطر می‌اندازد و موجب تبعیض فقر و بدبینی مردم به جامعه می‌شود و از آنجا که منابع قوی و محکمی چون آیات نورانی وحی و کلمات گوهر بار اهل بیت علیهم‌السلام را در اختیار داریم و نمونه‌ای از حکومتی عادل مانند حکومت علوی در تاریخ جهان وجود دارد، پس با فراگیری و اعمال آیات وحی و سخنان اهل بیت علیهم‌السلام می‌توان بیت المال مسلمانان و استقلال و تعالی جامعه را حفظ کرد و مانع از پیامدهای سوء آن در جامعه شد به همین جهت ما در این تحقیق به بررسی راه‌های مبارزه با این معضل در سه فصل پرداخته‌ایم که در فصل اول آن کلیات تحقیق مفاهیم و زمینه‌های بروز فساد مالی و همچنین پیامدهای آن را به عنوان مقدمات بحث بررسی کرده و متعاقباً در فصل دوم به بررسی راه‌های پیشگیرانه در مبارزه با فساد مالی از نگاه قرآن و نهج البلاغه همچون تقوای کارگزاران، شفاف سازی، تامین مالی کارگزاران و غیره پرداخته‌ایم و در نهایت در فصل سوم به راه‌های درمانی در مبارزه با این معضل اشاره شده راه‌هایی نظیر نظارت، امر به معروف و نهی از منکر، توبیخ و مجازات کارگزاران از نگاه قرآن و نهج البلاغه پرداخته شده است.

اهمیت و ضرورت تحقیق

فساد مالی موجب از بین رفتن انگیزه می‌شود؛ چرا که افراد توانمند و کارآفرین در فضایی که فساد مالی باشد ترجیح می‌دهند انرژی خود را صرف کارهای خلاف و رانت‌جویی کنند. همچنین فساد مالی عامل تبعیض، فقر و شکاف طبقاتی نیز می‌شود و عدالت اجتماعی را مختل می‌کند. «اگر حاکمان فاسد باشند بنابر اصل (الناس علی دین ملوکهم) مردم نیز به فساد گرایش پیدا می‌کنند و اگر مردم فاسد باشند حاکمان صالح را نیز به سمت و سوی فساد خواهند کشاند و اگر مقاومت کنند حاکمان صالح را برکنار کرده و رئیس‌ان فاسد را بر سر کار خواهند نشاند.^۱ پس بررسی و تحقیق در این مسأله برای جامعه ضروری است.

پیشینه موضوع تحقیق

با بررسی به عمل آمده در زمینه این تحقیق (راه‌های مبارزه با فساد مالی از نگاه قرآن و نهج البلاغه)، به چند مورد از پژوهش‌ها و تألیفاتی که نزدیک به موضوع تحقیق حاضر کار کرده‌اند، اشاره می‌گردد. کتاب فساد مالی: علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن از ابوالفضل همدی خطبه‌سراء، کتاب فساد مالی از حسن دادگر و غلامعلی معصومی‌نیا.

مقاله‌ها: فساد مالی و راه‌های پیش‌گیری از آن از الهام جعفرپور و صادق و اعظم عدالت‌جو، بررسی عوامل مؤثر بر فساد اداری و مالی در نهادهای دولتی ایران و نقش نهادهای نظارتی در مبارزه با آن از سید اکبر موسوی و محمد یزدان‌شناس.

آنچه که این تحقیق را از دیگر مقاله‌ها متمایز می‌نماید تطبیق بعضی از عوامل فساد مالی و راهکارهای آن با استفاده از منابع روایی با شرائط

کنونی جامعه می‌باشد که می‌توان نمونه‌های آن را در عوامل سیاسی و یا در لزوم آموزش و تربیت کارگزاران در بخش راه‌های پیش گیرانه مشاهده نمود. در بعضی از کتب مانند کتاب جناب آقای مصطفی دلشاد تهرانی از جمله کتاب دلالت دولت بیش‌تر حالت شرح گونه بر خطبه ۵۳ نهج البلاغه می‌باشد همچنین در کتاب‌های دیگر ایشان حالتی شرح گونه بر سخنان امیرالمؤمنان دارد اما در این تحقیق تلاش شده با استفاده از کتاب‌های ایشان زمینه‌های فساد و راه‌های پیش گیرانه و درمانی استخراج شود و نگاهی درمانگر داشته باشیم.

تعریف فساد

الف) فساد در لغت: به معنای تباه شدن، به ستم گرفتن مالی کسی، گزند و زیان و ظلم و ستم است.^۱ مفسده خلاف مصلحت و فسادخواهی در مقابل اصلاح‌طلبی است و فساد در مقابل صلاح است.^۲

ب) فساد در اصطلاح: به معنای خارج شدن از حد اعتدال است چه زیاد باشد چه کم و ضدش صلاح است. و مورد استعمالش در جان، بدن و اشیایی است که از حد اعتدال و مستقیم خارج شده‌اند.^۳ بنابراین به هر کاری که در او نقص باشد و هر افراط و تفریط در مسائل فردی و اجتماعی فساد می‌گویند و مصداق فساد است و بنا به تعاریف فوق فساد با ظلم مترادف است؛ زیرا ظلم نیز به معنای خروج و تجاوز از حق است.^۴

۱) علی اکبر، دهخدا، *لغت‌نامه دهخدا*، جلد ۱۰، چاپ اول، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، بهار ۱۳۷۳، ص ۱۵۱۲۶.

۲) محمد بن مکرم، ابن منظور، *لسان العرب*، جلد ۳، الطبعة الأولى، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۶هـ، صص ۳۰۳۳ و ۳۰۳۲.

۳) حسین بن محمد، راغب اصفهانی، *المفردات فی غریب القرآن*، الطبعة الأولى، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۳۰هـ.ق، ص ۵۰۰.

۴) همان، ص ۴۱۵.

ج) فساد در قرآن: البته واژه فساد به دفعات در قرآن ذکر شده که برای تعریف جامع آن به آیه اشاره می‌شود.

﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ وَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾^۱

«و کسانی که عهد خدا پس از استوار کردنش می‌شکنند و پیوندهایی را که خدا به برقراری آن فرمان داده می‌گسلند، و در زمین فساد می‌کنند، لعنت و فرجام بد سرای آخرت برای آنان است».

در حقیقت بر مبنای آیه فوق تمام مفاسد در سه جمله خلاصه شده است:
۱- شکستن پیمان‌های الهی که شامل پیمان‌های فطری، عقلی و تشریعی می‌شود.

۲- قطع رابطه‌ها از جمله‌ی رابطه‌ی با خدا، رهبران الهی، خلق و خویشان است.
۳- آخرین قسمت که ثمره‌ی دو قسمت قبل است فساد در روی زمین است.^۲

تعریف مبارزه

مبارزه به معنای: تلاش و کوشش سخت برای دست یافتن به هدفی.^۳

تعریف مال:

الف) مال در لغت:

«معنای آنچه در ملک کسی باشد، مایملک می‌باشد.^۴ مال را از آن جهت

(۱) رعد، آیه ۲۵.

(۲) www.porseman.com/articale/5530

(۳) غلامحسین صدری افشار، نشرین حکمی، نسترن حکمی، فرهنگ‌نامه‌ی فارسی، ج ۳، چاپ دوم، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۸۸، ص ۲۴۵۲.

(۴) سید مصطفی، حسینی دشتی، فرهنگ معارف و معاریف و دائرة المعارف جامع اسلامی، ج ۹، ص ۲۲.

مال گویند که پیوسته مایل و زائل است و از این گروه به آن گروه میل می‌کند.^۱

(ب) مال در اصطلاح:

«عبارتست از چیزی که ارزش اقتصادی داشته و قابل تقویم به پول بوده و ارزش مبادله را دارا باشد. در اصطلاح حقوقی هر چیزی که انسان می‌تواند از آن استفاده کند و قابل تقویم به پول باشد.»

(ج) تعریف مال در قرآن:

«گاهی از مال در آیه ۶۴ سوره کهف به عنوان زینت زندگی دنیوی یاد شده: **أَمْالٌ وَالْبُنُونُ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا** مال و فرزندان آرایش و زیور زندگی دنیا هستند.»

گاهی هم واژه خیر به معنای مال آمده است: **وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ** و همانا او نسبت به ثروت و مال به شدت علاقمند است. البته باید توجه داشت که واژه خیر در کاربردهای قرآنی، به مال و ثروتی گفته می‌شود که در جایگاه مناسب و برای مقصود اصلی آفرینش و تکامل جامعه انسانی بکار گرفته شده باشد.^۲

تعریف فساد مالی:

«فساد مالی عبارت است از استفاده ناصحیح از موقعیت اداری یا سیاسی یا هر دو، حسب مورد توسط کارکنان بخش‌های تحت مدیریت و دولت (به معنای عام)، بخش عمومی غیر دولتی و گروه‌های سیاسی و همچنین عدم رعایت قوانین مالی و اقتصادی و اضرار عمدی به منافع ملی کشور از سوی بخش خصوصی، مانند کلاهبرداری، اختلال در نظام اقتصادی،

(۱) حسین بن محمد، راغب اصفهانی، *المفردات فی غریب القرآن*، ص ۶۲۷.

(۲) pajoohe.ri

قاچاق کالا، تحصیل مال نامشروع، رباخواری و عدم رعایت سیاست‌های پولی، مالی، بازرگانی و حمایتی ← منظور از اضرار به منافع ملی، مورد خدشه و خسارت قرار گرفتن ارزش‌های اساسی یک ملت است مانند مورد تهدید قرار گرفتن حقوق اشتغال، داشتن مسکن و...»^۱

فساد مالی را در یک جمله می‌توان این گونه تعریف کرد: استفاده از اموال عمومی جهت منافع شخصی.

(۱) ابوالفضل، همدی، خطبه‌سرا، فساد مالی، علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، چاپ دوم، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۷، ص ۳۸.